

УДК 339.96

JEL Classification: F15

ОЛЕНА ПРИЯТЕЛЬЧУК, д-р екон. наук, проф.,
заступник директора Навчально-наукового
інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка
01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60
e-mail: priyatelchuk@knu.ua
ORCID: 0000-0002-5222-452X

ЗАСАДИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Нещодавно знамените англійське видавництво «Cambridge Scholars Publishing» надрукувало колективну монографію українських авторів «Трансформація та повоєнне відновлення економіки України» за науковою редакцією Леоніда Кістерського та Анатолія Задої — L. Kistersky, A. Zadoia (Eds.) (2024). *Transformation and Post-War Economic Recovery of Ukraine*. Cambridge Scholars Publishing. UK. 451 p.

Метою дослідження є тактичні кроки та стратегічні напрями післявоєнного відродження основних галузей економіки України на основі позитивного світового досвіду та передових технологій. Досі ні в Україні, ні в інших країнах не було комплексного дослідження цієї проблеми, яке б запропонувало можливості відновлення та конкурентоспроможного розвитку основних галузей економіки. Для вирішення проблем, спричинених агресією РФ проти України, потрібні не лише нові економічні механізми, а й нові підходи до підбору кадрів, які враховуватимуть високі духовні, моральні та інші людські цінності на шляху України до повоєнного відновлення.

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Природно, що в процесі відновлення необхідно буде враховувати положення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що робить прискорення модернізації основних секторів економіки справою ще більш актуальною. Як відмічено в монографії, ефективна інтеграція України до висококонкурентного європейського ринку зумовлює радикальні зміни у структурі виробництва та управління, оскільки очевидно, що сировинно-аграрній економіці України буде складно знайти гідне місце в економічній структурі Європейського Союзу.

Повоєнне відновлення України починається вже зараз, не очікуючи закінчення повномасштабної війни, і рецензована колективна монографія є помітним явищем у стратегічному обґрунтуванні шляхів реформування та відновлення економіки на передових засадах. Структура монографії складається з 5 глав, що аналізують проблеми та перспективи відновлення основних галузей економіки країни.

Науковим редакторам, які і самі є авторами розділів, вдалось залучити провідних фахівців найавторитетніших університетських та дослідницьких установ; а у вступі до монографії наукові редактори визначили та обґрунтували ціль роботи, її структуру й чітко окреслили проблеми, що потрібно буде вирішити в процесі відновлення економіки країни на основі новітніх технологій та системі високих етичних цінностей. Безперечною заслугою наукових редакторів є те, що вони змогли концептуально поєднати понад 20 окремих розділів різних авторів, зробивши цілісне дослідження перспектив повоєнного відновлення та подальшого розвитку економіки України.

Монографія за короткий термін після анонсованої на сайті видавництва публікації встигла привернути увагу фахівців. Так, наприклад, її вже було представлено і обговорено на спеціальному семінарі, що відбувся в грудні 2024 р. в Інституті економіки та прогнозування НАН України.

Міжнародний досвід свідчить, що кожного разу, коли потрібна значна реконструкція руйнівних економічних наслідків — післявоєнних, технологічних чи природних катастроф, світові лідери часто згадують про необхідність прийняття нового «плану Маршалла» (ПМ), чи принаймні принципів його застосування. І зараз, через понад 70 років після його впровадження в Європі після Другої світової війни, знову склалися умови для використання принципів і підходів ПМ для відновлення цього разу економіки України. В Україні аналогів з економічними та іншими наслідками Другої світової війни більш ніж достатньо, тільки відновлювати потрібно не шістнадцять, а одну країну, і донором будуть не тільки США, але десятки країн, міжнародні організації, окремі громади, міста, підприємства і просто заможні особистості.

Передбачаючи суттєвий багатоканальний притік фінансових ресурсів на повоєнне відновлення реального сектору економіки України, монографія містить глибокий аналіз можливостей їх ефективного застосування.

Розглянуто декілька запропонованих іноземними фахівцями варіантів управління фінансовими потоками для відновлення, але, як доводять автори, в будь-якому варіанті Україна повинна очолити власний процес реформування та відновлення, узгоджуючи з донорами деталі плану і спільно контролювати його.

Весь процес реформування та відновлення має бути гранично прозорим, починаючи від гуманітарної допомоги та макроекономічної підтримки і до реконструкції та довгострокової модернізації. Свого часу підготовчий період ПМ зайняв чимало часу для дотримання всіх законодавчих процедур, а ефективну передачу ресурсів було розпочато лише через два роки після закінчення Другої світової війни. Початок ПМ для України не має чекати офіційного переможного миру, а розпочати функціонування якомога швидше і обов'язково мати спільну з оригінальним ПМ важливу основну мету — інтеграцію реципієнта до Європейського Союзу.

Автори монографії аргументовано доводять, що у формуванні економічних відносин в умовах сучасної економіки провідну роль відіграють люди, які мають не лише практичні професійні навички, а й високі морально-етичні якості. Таким чином, для України надзвичайно актуальним є створення прогресивної національної економіки в якості практичної альтернативи сучасній олігархічній системі.

Досі немає загальноприйнятої теорії чи моделі прогресивної економіки. Але більшість, включаючи авторів книги, погоджуються з тим, що у досягненні реальної демократії та соціальної справедливості у широкому значенні на перше місце виходять морально-етичні принципи, система цінностей конкретних людей — суб'єктів взаємодії у політичній, економічній та інших сферах на всіх рівнях.

Розвиток повоєнної моделі облаштування України потребує насамперед значних інституційних перетворень. Автори книги переконливо аргументують, що Україні потрібна альтернатива сучасній олігархічній економіці та нею має стати національна солідарна економіка розвитку, здатна підвищити добробут громадян, гарантувати якісну освіту та медичне обслуговування, соціальний захист в умовах свободи та демократії. Цей шлях свого часу пройшла Європа, і уряду України потрібний сучасний інструментарій, який уможливить ефективніше здійснювати реформу системи державного управління на основі більшої децентралізації влади з перенесенням повноважень на рівень територіальних громад.

Історія свідчить, що демократія спочатку виникла і прижилася у країнах, яким властива цінність чесної гри за правилами, що має першорядне значення для англо-протестантської традиції. Маргарет Тетчер у своїй праці «Мистецтво управління державою» зазначає, що в епоху демократії управління країною без урахування моральних принципів практично неможливе. Ще один видатний експрем'єр-міністр Великої Британії Тоні

Блер у своїх політичних мемуарах наголосив, що Європа має багато як недоліків, так і прогресивних цінностей, сповідує традиції християнства, і саме завдяки своїй бурхливій історії сьогодні стоїть на високому щаблі людської цивілізації.

З огляду на це інтерес представляє дослідження моральних цінностей українського суспільства, оскільки вони формують владу, яка здійснює державне управління. Не заяви про бажання бути в демократичному співтоваристві цивілізованих країн, а лише багаторічна цілеспрямована робота, орієнтована на досягнення відповідності нормам моралі та законів, може здобути повагу до нас інших народів та відкрити перед Україною двері в об'єднання розвинених у всіх відносинах країн. З цієї точки зору видається цікавою та переконливою точка зору авторів монографії про використання досвіду Республіки Корея, де протягом життя одного покоління вдалося перетворити країну з бідної аграрної на передову економіку та демократію, яка випередила визнаних світових лідерів за практичним впровадженням передових технологій.

Проблеми, які доведеться вирішувати Україні, унікальні. Але це не виключає можливості використання досвіду інших країн. Для України найбільш цікавим і корисним може бути, зокрема, досвід Польщі щодо вступу до ЄС і НАТО.

Особливою практичною перевагою монографії є її заключний розділ, що належить перу видатного польського науковця і політичного діяча (двічі сенатора польського Сейму) і організатора освіти професора Кшиштофа Павловського, який є фундатором і президентом Вищої школи бізнесу-Національного університету Лґіса в Новому Сончі. Як вважає К. Павловський, не тільки для Польщі, а й для інших країн-кандидатів на вступ до ЄС корупція була однією з найважливіших тем дискусій між владою ЄС та країнами. Навіть після набуття членства в ЄС Польща продовжила енергійну боротьбу з корупцією на інституційному рівні. Так, у 2006 р. польська влада створила Центральне антикорупційне бюро (ЦАБ) — спеціальну службу для боротьби з корупцією в громадському та господарському житті, зокрема в органах державної влади та місцевого самоврядування, а також для боротьби з діяльністю, що завдає шкоди економічним інтересам держави. Важко визначити, якими є результати діяльності ЦАБ, оскільки спецслужби, як правило, відкрито не презентують результати своєї діяльності, проте сам факт існування та контрольна діяльність ЦАБ, безумовно, зменшує схильність до корупції.

Польща досягла значного прогресу у наближенні до Європейського Союзу не тільки завдяки власним зусиллям, а і за суттєвої допомоги основних спеціальних програм, що фінансуються ЄС.

На думку авторів монографії, для подолання сучасної системної кризи в Україні необхідно консолідовано використовувати тактичні та страте-

гічні заходи реформування. Негайні тактичні заходи включають реформування системи управління та боротьбу з корупцією, а стратегічні — відновлення верховенства права та морально-етичних норм в економіці, тобто християнських цінностей.

Отже, перед народом України стоїть важливе стратегічне завдання — усвідомити та сприйняти, що стало причиною утворення успішних держав та поступово змінювати свою ментальність на основі високих етичних норм. У цьому контексті особливу увагу слід приділити тимчасово непрацюючим працездатним особам з метою залучення їх до активного соціально-економічного життя. Разом із набуттям звички до праці потрібно поступово змінювати психологію людей, перетворюючи їх із стійких споживачів видаткової частини бюджету на надійних платників податків, які наповнюватимуть його доходну частину. На цьому шляху потрібно змінити внутрішні засади розвитку держави, створити умови для функціонування економіки на благо суспільства, а також досягти рівності перед законом усіх без винятку.

Нинішня глобальна економічна криза показала, що розрив між матеріальною сферою та моральними принципами може бути дуже глибоким. Однак ця криза є глобальною не тільки в географічному сенсі, а й у змістовому та системному відношенні, оскільки вона не тільки і не стільки економічна, а економічно-духовна. Тому для її подолання необхідні не лише нові економічні механізми, а ще нові підходи, які враховують духовні, моральні та інші людські цінності.

Монографію написано якісною англійською мовою, текст добре сприймається і, безумовно, сприятиме залученню інвесторів та кредиторів до повоєнного відновлення економіки України.

Рецензована монографія є важливим теоретичним та практичним внеском у розробку дорожньої карти післявоєнного відновлення та подальшого розвитку економіки України, а її публікація англійською мовою у престижному зарубіжному видавництві дасть змогу нашим дослідникам бути почутими іноземними колегами, довести міжнародному співтовариству, що Україна має обґрунтовані наміри та можливості розвиватися європейським шляхом.

Науковим редакторам і авторам монографії вдалося спрямувати своє фундаментальне дослідження проблем трансформації та післявоєнного відновлення економіки України головній цільовій групі — практичним учасникам відбудови України, іноземним і вітчизняним інвесторам, міжнародним фінансовим інституціям. Крім того, монографія буде цікава та корисна науковцям, які досліджують тематику економічного відновлення, а також професорам університетів та студентам-магістрам факультетів і кафедр, де викладають міжнародні економічні відносини.

FOUNDATIONS OF UKRAINIAN
ECONOMIC RECOVERY

At the end of 2024, the English publishing house "Cambridge Scholars Publishing" published a fundamental monograph by Ukrainian authors "Transformation and Post-War Economic Recovery of Ukraine", edited by Leonid Kistersky and Anatoly Zadoia. The scientific editors, who are themselves the authors of the chapters, managed to attract leading specialists from the most reputable universities and research institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine. Structurally, the monograph has 22 chapters, which are combined into 5 sections, which are dedicated to the leading sectors and problems of the Ukrainian economy that require recovery. The purpose of this monograph is to study the post-war revival of the main sectors of the Ukrainian economy based on positive world experience and advanced technologies. So far, neither in Ukraine nor in other countries has there been a comprehensive study of a similar problem, which would analyse possibilities of recovery and competitive development of the main sectors of the economy. To solve the problems caused by the RF's war against Ukraine, not only new economic mechanisms are needed, but also new approaches to the selection of personnel that will consider high spiritual, moral and other human values on Ukraine's path to high-tech development. The problems that Ukraine will have to solve are unique. But this does not exclude possibilities of using positive experience of other countries. For Ukraine, the most interesting and useful may be the experience of Poland in joining the EU and NATO. The final section of the monograph, written by the outstanding Polish scientist and politician (twice a senator of the Polish Sejm) and organizer of education, Professor Krzysztof Pawlowski, who is the founder and president of the Higher School of Business-National Louis University in Nowy Sącz, is devoted to the generalization of this experience.

According to the authors of the monograph, to overcome the current systemic crisis in Ukraine, it is necessary to use tactical and strategic reform measures in a consolidated manner. Immediate tactical measures include reforming the governance system and combating corruption, and strategic ones include restoring the rule of law and moral and ethical norms in the economy, i.e. Christian values.

Of course, the focus of the monograph is the study of the problems of transformation and post-war recovery of the Ukrainian economy, and the English language monograph is primarily intended for potential practical participants in these processes. However, it will be interesting and useful to all researchers who analyse the transformations of complex economic systems.